EUROPOS KOMISIJA

Briuselis, 2010.2.9
KOM(2010)47 galutinis

KOMISIJOS ATASKAITA TARYBAI IR EUROPOS PARLAMENTUI

Tarybos direktyvos 91/676/EEB dėl vandenų apsaugos nuo taršos nitratais iš žemės ūkio šaltinių įgyvendinimas, remiantis 2004–2007 m. valstybių narių ataskaitomis

SEK(2010)118

KOMISIJOS ATASKAITA TARYBAI IR EUROPOS PARLAMENTUI

Tarybos direktyvos 91/676/EEB dėl vandenų apsaugos nuo taršos nitratais iš žemės ūkio šaltinių įgyvendinimas, remiantis 2004–2007 m. valstybių narių ataskaitomis

1. ĮVADAS

Tarybos direktyva 91/676/EEB (toliau – Nitratų direktyva) siekiama apsaugoti vandenis nuo taršos, kurią sukelia ar skatina nitratai iš žemės ūkio šaltinių, įpareigojant valstybes nares imtis daugelio veiksmų: stebėti vandenis (juose esančių nitratų koncentraciją ir vandenų trofinę būklę), nustatyti užterštus vandenis arba vandenis, kuriems kyla užteršimo pavojus, nustatyti jautrias zonas (žemės plotus, iš kurių vanduo patenka į nustatytus vandenis), sukurti gerosios žemės ūkio patirties kodeksus ir veiksmų programas (priemonių, kurios padėtų išvengti taršos nitratais arba ją sumažinti, rinkinį) ir bent kas ketverius metus peržiūrėti jautrių zonų nustatymo klausimą ir veiksmų programas.

Nitratų direktyvos 10 straipsnyje reikalaujama, kad kas ketverius metus nuo šios direktyvos paskelbimo valstybės narės teiktų Komisijai ataskaitas. Šiose ataskaitose turėtų būti išdėstyta informacija apie gerosios žemės ūkio patirties kodeksus, nustatytas jautrias zonas, vandens stebėjimo rezultatus ir pateikta atitinkamų veiksmų programų, susijusių su nitratams jautriomis zonomis, aspektų suvestinė.

Šios ataskaitos tikslas – remiantis Nitratų direktyvos 11 straipsniu informuoti Europos Parlamentą ir Tarybą, kaip įgyvendinama Nitratų direktyva. Ji grindžiama valstybių narių pateikta 2004–2007 m. informacija, ir prie jos pridedami į Komisijos tarnybų darbinį dokumentą **(**SEC(2010)118**)** įtraukti bendri maistinių medžiagų iš žemės ūkio šaltinių poveikio, vandens kokybės ir nustatytų nitratams jautrių zonų žemėlapiai. Tai pirmas kartas, kai ataskaitą pateikė visos 27 valstybės narės[1]. Ir nors šioje ataskaitoje daugiausia nagrinėjama padėtis 27 ES valstybėse narėse, ji palyginama ir su buvusių 15 ES valstybių narių trečiojo ataskaitinio laikotarpio padėtimi bei su kai kurių naujųjų valstybių narių padėtimi. Kadangi daugeliui naujųjų valstybių narių ši ataskaita – pirmoji, neįmanoma pateikti palyginimo su visų naujųjų valstybių narių ankstesniu ataskaitiniu laikotarpiu[2]. Ataskaitos pateiktos 2008–2009 m. Kai kurios valstybės narės 2009 m. pateikė papildomos, daugiausia su vandens kokybės duomenimis susijusios, informacijos.

2. ŽEMĖS ŪKIO POVEIKIO KITIMAS NUO PASKUTINIO ATASKAITINIO LAIKOTARPIO

15 ES valstybių narių mineralinės kilmės azoto trąšų, kurių XX a. paskutiniame dešimtmetyje pradėta naudoti mažiau, sunaudojamas kiekis nuolat mažėjo ir 2004–

---

1 Tarp jų – Rumunija ir Bulgarija, nors joms šis įpareigojimas dar netaikomas. Be to, Bulgarija pateikė ir 2000–2003 m. vandens kokybės duomenis.

2 2004 m. Kipras, Čekija, Estija ir Vengrija pateikė 2000–2003 m. laikotarpio ataskaitą.

2007 m. jis stabilizavosi. 27 ES valstybių narių lygmeniu pastebima, kad azoto sunaudojama po truputį vis daugiau[3]. Palyginti su paskutiniu ataskaitiniu laikotarpiu, bendras per metus sunaudotas mineralinės kilmės azoto trąšų kiekis 15 ES valstybių narių išliko pastovus – apie 9 mln. tonų[4], o 27 ES valstybėse narėse jų sunaudota 6 % daugiau – sunaudotas kiekis padidėjo nuo 11,4 iki 12,1 mln. tonų.

Palyginti su paskutiniu ataskaitiniu laikotarpiu, mineralinės kilmės fosforo trąšų 15 ES valstybių narių sunaudota 9 % mažiau, o 27 ES valstybėse narėse jų sunaudota tik 1 % mažiau[4].

Paskutiniu ataskaitiniu laikotarpiu pastebėta, kad gyvulių skaičiaus mažėjimo tendencija 2004–2007 m. stabilizavosi. Lyginant 2003 m. ir 2007 m. duomenis[5] matyti, kad 15 ES valstybių narių kiaulių ir naminių paukščių, išskyrus vištas dedekles, skaičius sumažėjo, o ožkų, avių ir galvijų skaičius truputį padidėjo. 15 ES valstybių narių pieninių galvijų skaičius išaugo 7,6 %. Panaši tendencija pastebima ir 27 ES valstybėse narėse, tačiau jose naminių paukščių, išskyrus vištas dedekles, skaičius sumažėjo labiau.

2003–2007 m. vykdant gyvulininkystės veiklą į žemės ūkio paskirties dirvožemį kasmet patenkančio azoto kiekis 27 ES valstybėse narėse sumažėjo nuo 9,4 iki 9,1 mln. tonų, o 15 ES valstybių narių – nuo 7,9 iki 7,6 mln. tonų. Žemės ūkio poveikis skirtingose valstybėse narėse labai skiriasi[6]. Tarp dideliu maistinių medžiagų poveikiu pasižyminčių sričių – Nyderlandai, Flandrija (Belgija) ir Bretanė (Prancūzija). Paprastai Rytų Europos valstybėse narėse šis poveikis mažesnis, nes joms būdingos mažesnės trąšų sąnaudos ir mažesnis gyvulių tankumas.

Daugelyje valstybių narių mažėja dėl žemės ūkio veiklos į paviršinius vandenis patenkančio azoto kiekis. Nepaisant to, žemės ūkio daromas poveikis ir toliau lieka didelis. Daugelyje valstybių narių daugiau kaip 50 % bendro azoto kiekio į paviršinius vandenis patenka dėl žemės ūkio veiklos. Didelėse Europos dalyse į upių baseinus ir toliau patenka didelė azoto iš paskliduųjų šaltinių dalis[7].

3. VANDENS KOKYBĖ, BŪKLĖ IR TENDENCIJOS

Stebėjimo tinklai

Norint įvertinti vandens kokybę labai svarbu tinkamai stebėti vandenis, ir tam reikalingas atstovaujamasis visos teritorijos požeminio, paviršinio ir jūrų vandenų stebėjimo tinklas. Kai kurios valstybės narės nitratų stebėjimą įtraukia į pagal Vandens pagrindų direktyvą sukurtų stebėjimo tinklų veiklą[8]. Dabartiniu ataskaitiniu laikotarpiu 50 % 10 valstybių narių stebėjimo stočių, esančių Nitratų direktyvos ir Vandens pagrindų direktyvos duomenų bazėse, buvo tos pačios.

---

3 Žr. Komisijos tarnybų darbinio dokumento 1A ir 1B paveikslus.

4 Remiantis Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (EBPO, angl. OECD) 2003–2007 m. statistikos duomenimis. Duomenų bazėje neturima informacijos apie Belgiją ir Airiją. Airija pateikė savo skaičius.

5 Žr. Komisijos tarnybų darbinio dokumento 3 lentelę.

6 Žr. Komisijos tarnybų darbinio dokumento 1–6 žemėlapius.

7 Žr. Komisijos tarnybų darbinio dokumento 7 žemėlapį.

8 Direktyva 2000/60/EB.

27 ES valstybėse narėse iš viso yra 31 000 požeminio vandens mėginių ėmimo vietų ir 27 000 paviršinių vandenų mėginių ėmimo vietų. Palyginti su 15 ES valstybių narių, 12 ES valstybių narių mėginių ėmimo vietų yra daug mažiau – 7 000 požeminių ir 5 000 paviršinių vandenų mėginių ėmimo vietų. 15 ES valstybių narių požeminio vandens mėginių ėmimo vietų skaičius, palyginti su ankstesniuoju ataskaitiniu laikotarpiu, išaugo nuo 20 000 iki 24 000, o paviršinio vandens mėginių ėmimo vietų skaičius liko nepakitęs – 22 000. Bendras tų pačių vietų, kuriose abiem ataskaitiniais laikotarpiais buvo imami mėginiai, skaičius, padedantis lengviau numatyti tendencijas, sudaro 18 000 vietų požeminio vandens atveju ir 14 000 vietų paviršinio vandens atveju.

Vidutinis požeminio vandens mėginių ėmimo vietų tankumas – 13,7 vietų/1000 km^2. Daugiausia jų Belgijoje, Maltoje ir Danijoje (atitinkamai 99, 44 ir 34 vietos/1000 km^2), o mažiausia Suomijoje, Švedijoje ir Lietuvoje (atitinkamai 0,2, 0,4 ir 0,8 vietos/1000 km^2). Daugelis valstybių narių pateikė įvairaus gylio – nuo 0–5 m iki daugiau kaip 30 m – požeminio vandens stebėjimo duomenis. Kelios valstybės narės pateikė informacijos apie stebėjimo dažnumą, kuris svyruoja nuo 1 (Nyderlandai) iki 4 (Belgija, Prancūzija, Slovėnija ir Slovakija) kartų per metus.

Vidutinis gėlo paviršinio vandens mėginių ėmimo vietų tankumas – 7,4 vietos 1000 km^2 teritorijoje. Jų tankumas didžiausias Maltoje, Belgijoje ir Jungtinėje Karalystėje (atitinkamai 114, 29 ir 36 vietos/1000 km^2), o mažiausias Suomijoje (0,5 vietos/1000 km^2). Daugelis jūrų vandenų turinčių valstybių narių turi ir jūrų stebėjimo vietas. Paviršiniai vandenys stebimi nuo vidutiniškai 7,4 kartų per metus Rumunijoje iki 26 kartų per metus kai kuriose Vokietijos ir Slovėnijos stebėjimo vietose.

Valstybės narės pateikė geografinės informacijos duomenų apie vandens kokybę, kuriais remiantis buvo galima parengti bendrus vandens kokybės – taršos nitratais ir vandenų trofinės būklės – žemėlapius[9].

Požeminis vanduo

2004–2007 m. 15 % 27 ES valstybių narių stebėjimo stočių vidutinė nitratų koncentracija buvo didesnė kaip 50 mg/l[10], 6 % stočių ji svyravo nuo 40 iki 50 mg/l, o 13 % stočių – nuo 25 iki 40 mg/l. Apie 66 % požeminio vandens stebėjimo stočių nitratų koncentracija buvo mažesnė kaip 25 mg/l. 15 ES valstybių narių statistika: 17 % stebėjimo stočių nitratų koncentracija buvo didesnė kaip 50 mg/l, 6 % stočių ji svyravo nuo 40 iki 50 mg/l, 15 % stočių – nuo 25 iki 40 mg/l, o 62 % stočių ji buvo mažesnė kaip 25 mg/l[11]. Didele nitratų koncentracija (daugiau kaip 40 mg/l) pasižymi kai kurios Estijos dalys, pietrytinė Nyderlandų dalis, Flandrija (Belgija), centrinė Anglijos dalis, kai kurios Prancūzijos dalys, šiaurinė Italijos dalis, šiaurės rytinė Ispanijos dalis, šiaurės rytinė Slovakijos dalis, pietinė Rumunijos dalis, Malta ir Kipras. Palyginti didelė nitratų koncentracija nustatyta ir daugelyje Viduržemio jūros pakrantėje esančių stočių.

---

9 Žr. Komisijos tarnybų darbinio dokumento 8–15 žemėlapius.

10 50 mg NO_3/l – tai Nitratų direktyvoje nustatyta kritinė vertė.

11 Žr. Komisijos tarnybų darbinio dokumento 2 paveikslą.

Požeminio vandens kokybės kitimo tendencijos

Daugelis ankstesniojo laikotarpio ataskaitas pateikusių valstybių narių, įskaitant kai kurias naująsias valstybes nares (Bulgariją, Kiprą, Estiją ir Vengriją[12]), palygino dabartinio ir ankstesniojo laikotarpio duomenis. Švedija vandens kokybės kitimo tendencijų nepateikė, nes beveik visoje jos teritorijoje esančiame požeminiame vandenyje nitratų koncentracija mažesnė kaip 25 mg/l ir šiuo ataskaitiniu laikotarpiu įvertinta mažiau stebėjimo punktų. Graikijos vandens kokybės kitimo tendencijų nebuvo galima nustatyti dėl duomenų stokos, o Lenkijoje, Lietuvoje, Latvijoje, Maltoje, Rumunijoje, Slovėnijoje ir Slovakijoje jų nebuvo galima nustatyti, nes šios šalys ataskaitas pateikė pirmą kartą.

Palyginti su ankstesniojo ataskaitinio laikotarpio duomenimis[13], 15 ES valstybių narių[14] nitratų koncentracija išliko nepakitusi arba ji mažėja (tokios tendencijos pastebėtos 66 % stebėjimo stočių, iš kurių 30 % nustatė, kad nitratų koncentracija mažėja). Tačiau 34 % stebėjimo stočių vis dar matyti, kad nitratų koncentracija didėja. Naujosiose valstybėse narėse, kurios palygino duomenis su ankstesniojo laikotarpio duomenimis (Bulgarija, Kipras, Estija ir Vengrija), 80 % stočių nustatyta nepakitusi nitratų koncentracija, 11 % stočių pastebėta, kad ji mažėja, o 9 % stočių pastebėta, kad ji didėja. Didėjanti nitratų koncentracija nustatyta daugiau kaip 30 % Belgijos, Prancūzijos, Ispanijos, Portugalijos, Vokietijos, Airijos, Italijos ir Jungtinės Karalystės stebėjimo stočių. Tačiau šiose valstybėse narėse, išskyrus Airiją, nustatyta panaši arba net didesnė stočių, kuriose vandens kokybė gerėja, procentinė dalis. Atlikus vandens kokybės kitimo tendencijų analizę pagal vandens kokybės klasę[15] matyti, kad kai kuriose valstybėse narėse, įskaitant Belgiją, Daniją, Graikiją, Ispaniją, Prancūziją, Airiją, Italiją, Nyderlandus ir Jungtinę Karalystę, punktų, kuriuose nitratų koncentracija viršija 50 mg/l, dalis vis dar didėja. Punktų, kuriuose nitratų koncentracija viršija 50 mg/l, dalis sumažėjo Austrijoje, Vokietijoje, Suomijoje, Liuksemburge ir Portugalijoje. Tačiau duomenis reikėtų vertinti atsargiai, nes daugelyje valstybių narių gerokai padaugėjo stebėjimo vietų, o tai galėtų turėti reikšmės skirstant punktus pagal kokybės klasę.

Požeminio vandens gylis

Giliau slūgsantis požeminis vanduo mažiau užterštas nei gruntinis vanduo. Daugiausia stebėjimo vietose, kuriose nitratų koncentracija viršija 50 mg/l, tiriamas 5–15 m gylyje esantis vanduo[16].

Gėlas paviršinis vanduo

2004–2007 m. 21 % 27 ES valstybių narių paviršinio vandens stebėjimo stočių nustatė mažesnę kaip 2 mg/l vidutinę nitratų koncentraciją, o 37 % stočių ji svyravo nuo 2 iki 10 mg/l. 3 % stočių vidutinė nitratų koncentracija buvo nuo 40 mg/l iki 50 mg/l ir dar 3 % stočių ji viršijo 50 mg/l. 15 ES valstybių narių statistika: 24 %

---

12 2000–2003 m. ataskaitoje Čekija duomenų apie vandens kokybę nepateikė, todėl nebuvo galima atlikti kitimo tendencijų analizės.

13 Žr. Komisijos tarnybų darbinio dokumento 3 paveikslą.

14 Išskyrus Švediją dėl pirmiau minėtų priežasčių.

15 Žr. Komisijos tarnybų darbinio dokumento 1 lentelę.

16 Žr. Komisijos tarnybų darbinio dokumento 4 paveikslą.

stočių nitratų koncentracija mažesnė kaip 2 mg/l, 30 % – nuo 2 iki 10 mg/l, 4 % – nuo 40 mg/l iki 50 mg/l ir dar 4 % – didesnė kaip 50 mg/l.

Daugiausia stočių, kuriose nitratų koncentracija mažesnė kaip 2 mg/l, buvo Švedijoje (97 %), Bulgarijoje (76 %), Suomijoje (59 %) ir Portugalijoje (50 %). Didesnę kaip 50 mg/l nitratų koncentraciją nustačiusių stočių daugiausia buvo Maltoje (43 %), Belgijoje (10 %) ir Jungtinėje Karalystėje (7 %)[17].
Aukštos (didesnės kaip 40 mg/l) nitratų koncentracijos vertės visų pirma nustatytos Anglijoje, Flandrijoje ir Bretanėje. Naujosiose valstybėse narėse didesnė nitratų koncentracija paviršiniuose vandenyse (daugiau kaip 25 mg/l) nustatyta kai kuriose Čekijos bei Vengrijos dalyse ir keliuose Lenkijos rajonuose[18].

Gėlo paviršinio vandens kokybės kitimo tendencijos

Palyginti su paskutiniu ataskaitiniu laikotarpiu, 70 % 15 ES valstybių narių stebėjimo punktų nitratų koncentracija mažėja arba lieka nepakitusi. Daugiausia gerėjančia vandens kokybe pasižyminčių stočių[19] yra Prancūzijoje (18 %), o Graikijoje[20] (41 %) ir Liuksemburge (30 %) yra daugiausia blogėjančios vandens kokybės stočių[21]. Palyginti nemaža dalis stočių, kuriose vandens kokybė gerėja, yra Italijoje ir Belgijoje (10 % Italijoje ir 13 % Belgijoje), tačiau jose panašią dalį sudaro ir stotys, kuriose vandens kokybė blogėja. Gana didelė dalis stočių, kuriose nitratų koncentracija intensyviai didėja, yra ir tokiuose regionuose, kaip vakarinė Anglijos dalis, Graikija ir rytinė Po upės deltos dalis Italijoje[22]. Tačiau taip pat gana didelėje dalyje pastarojo regiono stočių nitratų koncentracija intensyviai mažėja. Iš ataskaitas apie vandens kokybės kitimo tendencijas pateikusių naujųjų valstybių narių didžiausia dalis stočių, kuriose kokybė gerėja, yra Kipre (26 %), o didžiausia dalis stočių, kuriose vandens kokybė prastėja, – Estijoje (10 %)[23]. Atlikus vandens kokybės kitimo tendencijų analizę pagal vandens kokybės klasę[24] matyti, kad kai kuriose valstybėse narėse, visų pirma Belgijoje ir Jungtinėje Karalystėje, punktų, kuriuose nitratų koncentracija didesnė kaip 50 mg/l, dalis tebedidėja. Punktų, kuriuose nitratų koncentracija didesnė kaip 50 mg/l, dalis sumažėjo Prancūzijoje ir Italijoje, o kai kurios iš 15 ES valstybių narių didesnės kaip 50 mg/l nitratų koncentracijos paviršiniuose vandenyse nenustatė (Austrija, Vokietija, Graikija, Suomija, Airija, Liuksemburgas, Portugalija ir Švedija). Tačiau duomenis reikėtų vertinti atsargiai, nes kintant stebėjimo vietų tankumui galėtų kisti punktų suskirstymas pagal vandens kokybės klasę.

Trofinė paviršinių vandenų būklė

Trofinei gėlo paviršinio vandens būklei įvertinti valstybės narės naudojo skirtingus kriterijus, todėl sunku palyginti skirtingų valstybių narių vandenų trofinę būklę.

---

17 Žr. Komisijos tarnybų darbinio dokumento 5 paveikslą.
18 Žr. Komisijos tarnybų darbinio dokumento I skyriaus 11, 12 ir 14 žemėlapius.
19 Nitratų koncentracija sumažėjo bent 5 mg/l.
20 Graikija pateikė atnaujintą duomenų rinkinį, tačiau, kadangi jis buvo pateiktas vėlai, į jį negalėta atsižvelgti. Čia pristatomi pirmieji pateikti duomenys.
21 Nitratų koncentracija padidėjo bent 5 mg/l.
22 Žr. Komisijos tarnybų darbinio dokumento 13 žemėlapį.
23 Žr. Komisijos tarnybų darbinio dokumento 6 paveikslą.
24 Žr. Komisijos tarnybų darbinio dokumento 2 lentelę.

Dažnai naudojami kriterijai – chlorofilo a, bendrojo azoto, bendrojo fosforo ir ortofosfato kiekiai; 17 valstybių narių trofinės jų vandenų būklės ataskaitas pateikė remdamosi vienu ar keliais iš šių kriterijų. 40 % ES stočių, kurių trofinės vandens būklės ataskaitos pateiktos[25], paviršinis vanduo apibūdintas kaip oligotrofinis arba ultraoligotrofinis, o 33 % stočių vanduo apibūdintas kaip eutrofinis arba hipertrofinis. Maltoje ir Vengrijoje didžiausią dalį sudaro hipertrofiniai vandenys, o Bulgarijoje ir Latvijoje – oligotrofiniai vandenys[26].
Ne visos jūrų vandenų turinčios valstybės narės pranešė apie tokių vandenų kokybę, todėl šiuo ataskaitų teikimo laikotarpiu juos įvertinti Europos lygmeniu pakankamai sunku.

4. NITRATAMS JAUTRIŲ ZONŲ NUSTATYMAS

Valstybės narės privalo nustatyti jautrias zonas – visus jų teritorijoje esančius žemės plotus, iš kurių vanduo patenka į užterštus vandenis arba į vandenis, kuriems kyla užteršimo pavojus, jei nebus imtasi jokių veiksmų. Remdamosi vandens stebėjimo rezultatais valstybės narės bent kas ketverius metus privalo peržiūrėti ir, jei reikia, patikslinti nitratams jautrias zonas. Valstybės narės gali pasirinkti nustatyti ne konkrečias zonas, bet veiksmų programą taikyti visoje savo teritorijoje. Visos teritorijos metodą taiko Austrija, Danija, Suomija, Vokietija, Airija, Lietuva, Liuksemburgas, Malta, Nyderlandai ir Slovėnija.

Nustatytos jautrios zonos apima 39,6 %[27] 27 ES valstybių narių teritorijos, įskaitant valstybių narių, kurios taiko visos teritorijos metodą, teritorijas. Bendras 15 ES valstybių narių nustatytų jautrių zonų arba zonų, kurioms taikomas visos teritorijos metodas, plotas, palyginti su ankstesniuoju ataskaitiniu laikotarpiu, padidėjo 1 % ir dabar sudaro 44,6 % visos 15 ES valstybių narių teritorijos. 2004–2007 m. jautrių zonų plotą praplėtė Portugalija, Belgija ir Italija. 2008–2009 m. daugiau jautrių zonų nustatė ir Ispanija.

5. VEIKSMŲ PROGRAMOS

Reikalaujama, kad valstybės narės parengtų vieną ar daugiau veiksmų programų, kurios būtų taikomos nustatytoms jautrioms zonoms arba visai teritorijai, jei pasirinkta taikyti visos teritorijos metodą. Į tas veiksmų programas turėtų būti įtrauktos bent Nitratų direktyvos II ir III prieduose nurodytos priemonės, kurios, be kita ko, būtų susijusios su tais metų laikotarpiais, kai draudžiama tręšti dirvą, mažiausiu reikalaujamu gyvulių mėšlo saugojimo talpyklų dydžiu, dirvos tręšimo apribojimais ir prie vandens telkinių bei šlaituose esančios dirvos tręšimu.

Visos valstybės narės parengė vieną arba daugiau jų teritorijose taikytinų veiksmų programų ir savo ataskaitose pateikė informacijos apie naujai sukurtas veiksmų programas ir po privalomos periodiškos peržiūros atliktus pakeitimus.

---

25 27 ES valstybės narės, išskyrus duomenų nepateikusias arba pateikusias neišsamius duomenis valstybes nares – Kiprą, Daniją, Estiją, Graikiją, Italiją, Prancūziją, Liuksemburgą, Nyderlandus, Lenkiją ir Jungtinę Karalystę.

26 Žr. Komisijos tarnybų darbinio dokumento 3 paveikslą.

27 Remiantis 2007 m. duomenimis, žr. Komisijos tarnybų darbinio dokumento 4 lentelę, 8 paveikslą ir 16 žemėlapį.

Kai kurios valstybės narės, įskaitant Prancūziją, Portugaliją, Ispaniją, Jungtinę Karalystę, Belgiją, Italiją, Lenkiją ir Rumuniją, pasinaudojo Nitratų direktyvoje numatyta galimybe atskirose nitratams jautriose zonose arba zonų dalyse sukurti ir įgyvendinti skirtingas veiksmų programas.

Reikalaujamos priemonės įtrauktos į daugelį veiksmų programų, tačiau kai kurias iš jų reikia dar labiau sustiprinti, siekiant vandens kokybę pakankamai apsaugoti nuo taršos azotu. Pagrindiniai trūkumai susiję su saugojimo nuostatomis, tręšimo subalansavimu ir laikotarpių, kuriais draudžiama tręšti dirvą, nustatymu.

Nitratų direktyvoje nurodyta, kad nustatytų zonų, kurioms taikomos veiksmų programos, dirvai tręšti per metus vienam hektarui gali būti sunaudojama iki 170 kg azoto, susidarančio iš gyvulių mėšlo. Ši tręšimo norma nustatyta beveik visose veiksmų programose.

Per šį paskutinį ataskaitinį laikotarpį dar labiau padidintos mėšlo saugojimo talpyklos. Nepaisant to, nepakankamai didelės mėšlo saugojimo talpyklos – vienas iš dažniausiai nurodomų sunkumų, kurie iškyla valstybėms narėms įgyvendinant veiksmų programas. Saugojimo talpyklų dydis turėtų būti pakankamas, kad mėšlas jose galėtų būti saugomas tais laikotarpiais, kai juo tręšti draudžiama arba neįmanoma dėl klimato sąlygų. Naujus saugojimo įrenginius statyti, kaip nurodoma, trukdo ūkininkų finansinių išteklių trūkumas.

Dauguma patikrintų ūkininkų griežtai laikėsi veiksmų programų priemonių reikalavimų. Tačiau pranešta apie šiuos veiksmų programų įgyvendinimo sunkumus:

- Ūkininkų registruojamų duomenų apie tręšimą mėšlu ir trąšomis tikslumą

- Mažą ūkininkų informuotumą, visų pirma smulkiųjų ūkių atveju. Dėl žinių stokos daugeliui tokių ūkininkų sunku suprasti veiksmų programų priemones.

Nemažai valstybių narių (pvz., Austrija, Nyderlandai) pranešė, kad bendros ūkininkų žinios apie natūralią aplinką pagerėjo. Dėl to, pavyzdžiui, imta geriau tvarkyti mėšlą ir trąšas.

Komisijos tarnybų darbinio dokumento III skyriuje nurodyti keli pažangos įgyvendinant veiksmų programas kai kuriose valstybėse narėse pavyzdžiai.

Komisija taip pat informuota apie išaugusį susidomėjimą mėšlo apdorojimo iniciatyvomis. Kai kuriose valstybėse narėse, visų pirma intensyvia gyvulininkyste ir dideliu maistinių medžiagų pertekliumi pasižyminčiuose regionuose, gyvulių mėšlas apdorojamas siekiant pagaminti eksportuojant lengvai pervežamus galutinius produktus arba produktus, pasižyminčius pakitusiu maistinių medžiagų santykiu, kuris leidžia geriau valdyti maistines medžiagas, taigi ir sumažinti maistinių medžiagų perteklių. Apdorojimo metodai įvairūs – nuo paprasto skystų ir kietų frakcijų atskyrimo iki pažangesnių metodų, tokių, kaip kietųjų frakcijų džiovinimas, kompostavimas ar deginimas ir skystųjų frakcijų biologinis apdorojimas, filtravimas per membraninį filtrą ir jų apdorojimas fizikiniais ir cheminiais metodais. Šie metodai dažnai derinami su suardymo procesais energijai gaminti skirtuose biodujų įrenginiuose. Dėmesį patraukė ir kelios didelės bendros iniciatyvos, per kurias

didelės ūkininkų grupės bendrai investuoja į mėšlo apdorojimo įrenginius. Tokių iniciatyvų dabar imtasi Ispanijoje, Nyderlanduose ir Belgijoje.

Be to, reikėtų paminėti ir išaugusį gyvulių augintojų susidomėjimą tokių pritaikytų šėrimo metodų naudojimu, kaip gyvulių šėrimas mažaazočiais pašarais, daugiaetapis šėrimas, pritaikant pašarus pagal gyvulio augimo etapą, ir pažangus šėrimo organizavimas, kuris padeda gyvuliams iš esmės veiksmingiau įsisavinti pašarus. Taikant pažangius pašarų apdorojimo metodus pašarai apdorojami veiksmingiau ir pašalinama mažiau maistinių medžiagų.

6. LEIDŽIANČIOS NUKRYPTI NUOSTATOS

Nitratų direktyvoje numatyta galimybė taikyti leidžiančią nukrypti nuostatą dėl didžiausio su gyvulių mėšlu paskleidžiamo 170 kg azoto kiekio vienam hektarui per metus, jei įrodoma, kad tai nesutrukdo pasiekti direktyvos tikslų ir kad leidžianti nukrypti nuostata taikoma remiantis objektyviais kriterijais, tokiais, kaip ilgi vegetacijos laikotarpiai, didelį azoto kiekį įsisavinančios kultūros, didelis bendras kritulių kiekis arba didele denitrifikacija pasižymintis dirvožemis. Norint taikyti leidžiančias nukrypti nuostatas reikalingas Komisijos sprendimas, kurį ši priima po to, kai pateikiama Nitratų reguliavimo komiteto, kuris Komisijai padeda įgyvendinti direktyvą, nuomonė. Būtinos bet kokios leidžiančios nukrypti nuostatos taikymo sąlygos – tinkamas nitratams jautrių zonų nustatymas ir visus direktyvos reikalavimus atitinkančios veiksmų programos, o leidžianti nukrypti nuostata taikoma tik veiksmų programos įgyvendinimo laikotarpiu. Iki 2009 m. gruodžio mėn. suteiktų teisių taikyti leidžiančias nukrypti nuostatas sąrašas pateikiamas Komisijos tarnybų darbinio dokumento II skyriuje.

7. PROGNOZUOJAMA VANDENS KOKYBĖ

Daug valstybių narių pateikė informacijos apie vertinimo metodus (tendencijų analizę ir imitacinius modelius), naudotus vertinant žemės ūkio poveikio tendencijas ir (arba) vandens kokybės pokyčius. Jokios informacijos nepateikė Kipras, Prancūzija, Graikija, Latvija, Malta, Portugalija, Rumunija ir Slovėnija. Airija nepateikė informacijos apie imitacinius modelius, bet nurodė priemones ir pokyčius, kurie ateityje galėtų turėti teigiamą poveikį vandens kokybei.

Kaip ir paskutiniu ataskaitiniu laikotarpiu, tik kelios valstybės narės pateikė kiekybinių duomenų apie laikotarpį, per kurį numatoma arba stabilizuoti taršos lygį, arba atkurti vandens kokybę. Daug valstybių narių nurodo, kad tokias prognozes daryti sunku daugiausia dėl neaiškumų, susijusių su dirvožemyje dėl klimato ir transporto poveikio vykstančiais procesais, ir todėl, kad, be žemės ūkio priemonių, vandens kokybei gerinti imamasi ir kitų priemonių.

Nepaisant pažangos, padarytos gerinant vandens kokybę, apskritai norint ją visiškai atkurti, reikės įgyvendinti veiksmų programas ir pakeisti ūkininkavimo praktiką, o tam prireiks dar nuo kelerių metų iki dešimtmečių. Keletu atveju nurodomas laikotarpis, per kurį ketinama iš esmės atkurti vandens kokybę, o jo trukmė svyruoja nuo 4–8 metų (Vokietija ir Vengrija) iki daugiau kaip kelių dešimtmečių, kai siekiama atkurti giliau esančio požeminio vandens kokybę (Nyderlandai).

8. PAŽEIDIMŲ NAGRINĖJIMO PROCEDŪRA

Nitratų direktyva dar nebaigta įgyvendinti, ir tai daugiausia susiję su nebaigtomis nustatyti nitratams jautriomis zonomis ir su veiksmų programų neatitiktimi reikalavimams. Siekdama, kad direktyva būtų įgyvendinama laikantis reikalavimų, Komisija nuolat diskutuoja su visomis valstybėmis narėmis ir šiuo metu yra pradėjusi 3 pažeidimų nagrinėjimo procedūras. Procedūra prieš Ispaniją susijusi su jautrių zonų nustatymu ir veiksmų programų turiniu, o procedūros prieš Prancūziją ir Liuksemburgą susijusios su veiksmų programomis.

9. SĄSAJOS SU KITOMIS ES POLITIKOS SRITIMIS

Nitratų direktyva glaudžiai susijusi su kitomis – vandens, oro, klimato kaitos ir žemės ūkio – ES politikos sritimis. Įgyvendinimo patirtis ir pažangesnės mokslinės žinios apie nitratų veiksmų programų priemonių sąveikos poveikį rodo, kaip svarbu kuo geriau įgyvendinti politiką. Neseniai atliktas tyrimas[28] dėl žemės ūkyje taikomų integruotų priemonių siekiant sumažinti išskiriamą amoniako kiekį parodė, kad Nitratų direktyvos įgyvendinimas itin naudingas orui ir labai padeda mažinti išmetamų šiltnamio efektą sukeliančių dujų kiekį. Daugiau informacijos apie politikos sąsajas pateikta Komisijos tarnybų darbinio dokumento 4 skyriuje.

10. IŠVADOS

Ši ataskaita pirmą kartą apima visas 27 valstybes nares. Visos naujosios valstybės narės sukūrė stebėjimo tinklus, nustatė jautrias zonas ir parengė veiksmų programas.

Tirdamos vandens kokybę 66 % požeminio vandens stebėjimo stočių nustatė nepakitusią arba mažėjančią nitratų koncentraciją. Tačiau 34 % stočių vis dar pastebėta, kad tarša nitratais didėja, o 15 % stočių nustatė 50 mg/l kokybės ribą viršijančią nitratų koncentraciją. Lyginant požeminio vandens telkinių būklę, nitratų koncentracija gruntiniame vandenyje buvo didesnė nei giliau esančiame požeminiame vandenyje. Labiausiai užterštas 5–15 metrų gylyje slūgstantis vanduo.

Gėlo paviršinio vandens atveju 70 % stebėjimo stočių nustatė nepakitusią arba mažėjančią nitratų koncentraciją. 3 % stočių koncentracija didesnė kaip 50 mg/l, o 21 % – mažesnė kaip 2 mg/l. 33 % trofinę vandens būklę stebinčių stočių vanduo apibūdintas kaip eutrofinis arba hipertrofinis. Daugelyje valstybių narių susilpnėjo su paviršinio vandens tarša nitratais susijęs žemės ūkio poveikis, nors vis dar didelis azoto kiekis į paviršinius vandenis patenka dėl žemės ūkio veiklos.

Pastebima, kad 15 ES valstybių narių jautrių zonų plotas, palyginti su ankstesniuoju ataskaitiniu laikotarpiu, dar labiau padidėjo. 15 ES valstybių narių nustatytos zonos sudaro nebe 43,7 %, bet 44,6 % šių valstybių teritorijos, o 27 ES valstybėse narėse nustatytos zonos sudaro 39,6 % visos šių valstybių teritorijos, įskaitant valstybių narių, kurios veiksmų programas taiko visai savo teritorijai, teritoriją. Tačiau vandens kokybės duomenys rodo, kad remiantis Nitratų direktyvoje išdėstytais

[28] Komisijos ataskaita „Žemės ūkyje taikomos integruotos priemonės siekiant sumažinti išskiriamą amoniako kiekį“, Alterra, 2007.

kriterijais kai kuriuose tiek 15, tiek 12 ES valstybių narių regionuose būtina nustatyti daugiau jautrių zonų.

Palyginti su 15 ES valstybių narių paskutiniu ataskaitiniu laikotarpiu, dar labiau pagerėjo veiksmų programų kokybė. Tačiau vis dar dažnai ji skatinama pažeidimų nagrinėjimo procedūromis. Visos naujosios valstybės narės parengė veiksmų programas, bet kai kurias iš jų reikia tobulinti, siekiant, kad jos visiškai atitiktų Nitratų direktyvos reikalavimus. Visų pirma reikėtų tobulinti nuostatas, susijusias su saugojimo talpyklų įrengimu, tręšimo subalansavimu ir laikotarpių, kuriais draudžiama tręšti dirvą, nustatymu. Siekiant užtikrinti veiksmingą programų įgyvendinimą ūkiuose, labai svarbu sudaryti ūkininkams sąlygas gauti informaciją bei mokymo paslaugas ir parengti veiksmingas kontrolės programas.

Pastebima, kad intensyvios gyvulininkystės regionuose išaugo susidomėjimas mėšlo apdorojimo metodais, kurie leidžia veiksmingiau valdyti maistines medžiagas, šį valdymą dažnai derinant su energijos iš biodujų gamyba. Veiksmingas maistinių medžiagų valdymas padeda mažinti ūkių išlaidas.

Įgyvendinimo patirtis ir pažangios mokslinės žinios apie nitratų veiksmų programų priemonių sąveikos poveikį rodo, kad su azotu susijusioms strategijoms įgyvendinti reikalingas integruotas, visą azoto ciklą apimantis, metodas ir kad Nitratų direktyvos įgyvendinimas labai naudingas visų pirma mažinant išmetamą amoniako ir šiltnamio efektą sukeliančių dujų kiekį, taip pat platesnėje vandens apsaugos pagal Vandens pagrindų direktyvą srityje. Ateityje šiam azoto valdymo aspektui reikės skirti daugiau dėmesio, taip pat tiek nacionaliniu, tiek Europos lygmenimis reikės tinkamos ir nuolatinės mokslininkų bendruomenės paramos.

Siekdama bendro tikslo – apsaugoti vandenis, – Komisija tęs bendradarbiavimą su valstybėmis narėmis, kad būtų pagerintas direktyvos įgyvendinimas. Ji ir toliau imsis jos nuomone būtinų teisinių veiksmų.